

Nik Trontelj

»Slovensko državno gibanje, Spomenice in izjave za samostojno Slovenijo, 1946–1947«

V spomenici o tržaškem vprašanju in severnem Jadranu, ki jo je pripravil Akcijski odbor za zedinjeno in suvereno slovensko državo, se slovenski domoljubi in narodni delavci, zbrani okrog dr. Cirila Žebota (1914–1989), zavzemajo za združitev slovenskega etničnega ozemlja. Dokument sodi v »rimsko obdobje« Žebotovega življenja, ko si je neposredno po koncu vojne prizadeval za samostojno in neodvisno Slovenijo ter je želel zaveznikom predstaviti notranje politične napetosti v Sloveniji.

Pričujoča spomenica pomeni odmev na pripravljano srečanje pariške konference, ko so štirje zunanji ministri zavezniških sil od aprila do maja 1946 debatirali o možnostih rešitve tržaškega vprašanja in razmejitvene črte med Italijo in FLRJ. Predlogi zaveznikov so bili različno ugodni za Jugoslavijo; najboljši se je zdel sovjetski predlog, s katerim bi Jugoslavija pridobila največ mejnega območja, slabša sta bila ameriški in angleški predlog, ki sta Trst in obalna mesta od Kopra do Pulja pripisovala Italiji, predlog francoskega zunanjega ministra, ki je Jugoslaviji pripisal vsaj del Goriške, pa je bil po sprejemljivosti med sovjetskim in ameriško–angleškim.

Žebotov Akcijski odbor za zedinjeno in suvereno slovensko državo je poudaril, da je potrebno pri določanju meje upoštevati tri dejavnike. To so: etnični, gospodarski in geopolitični. K reševanju tržaškega vprašanja bi bilo najprej potrebno pristopiti z vidika etnične sestave tega območja, ki je bilo narodnostno mešano. V južni Istri je prevladovalo slovensko in hrvaško prebivalstvo, ki je predstavljalo skoraj tri četrtine spornega področja. Italijansko prebivalstvo je bilo prisotno le v narodnostno mešanih mestih na zahodni istrski obali. Gospodarski in geopolitični dejavnik sta navajala k odločitvi, da mesto Trst s pristaniščem predstavlja gospodarsko središče celotne regije in organsko sodi k etničnemu prostoru Slovencev, ki predstavljajo večinski del prebivalstva na Tržaškem oziroma na severnem Jadranu. Mesto Trst je s svojim gospodarskim pomenom pomenil bistveni sestavni del celotnega smiselno geopolitično zaokroženega območja, ki ga ni možno fragmentirati.

Po zgodovinskem prikazu germanskih in italijanskih političnih in imperialističnih ambicij glede severnojadranske regije, je Akcijski odbor podal predlog rešitve, ki jo je videl v združitvi (tudi narodnostno mešanega) slovenskega etničnega ozemlja v državno telo.

Sodelavci pri odboru so se zavzeli za kantonsko ureditev države Slovenije po vzoru Švice. Šlo bi za »tretjo pot« med imperialističnima tekmečema, Italijo in Titovo Jugoslavijo. Odbor je podal naslednjo zasnovo kantonov: Furlanija (mešani italijansko–slovenski kanton mesta Trst), Istra (mešani hrvaški–italijanski–slovenski kanton), Gorica (mešani slovenski–italijanski–furlanski kanton z »Beneško Slovenijo«), Južna Koroška (mešani slovensko–germanski kanton), Severna Koroška (pretežno nemško govoreča področja Spittala, St. Veita in Wolfsberga) in slovenski kantoni Kranjske, Štajerske in Prekmurja. Šlo bi torej za slovensko državo z nakazano notranjo ureditvijo in enakopravnostjo vseh etničnih skupin. Spomenica ob prikazu združenih slovenskih ozemelj predstavi tudi zgodovino germanizacije slovenskih pokrajin Štajerske in Koroške.